

Bibliotecile Universitare și dezvoltarea colecțiilor de documente în societatea informației

Prof. univ. dr. Ion Stoica

Într-o imaginară țară a bibliotecilor, primul articol din capitolul despre proprietate al constituției naționale ar avea, cu siguranță, următoarea formulare: *„colecțiile de documente ale fiecărei biblioteci sunt garantate de stat, sunt inviolabile și inalienabile în fața oricărei puteri omenești, incontestabile în fața istoriei, inconturnabile în fața spiritului uman, imparțiale și impasibile în fața curentelor și poftelor ideologice, imanente și infinite în curgerea nemăsurată a vremurilor, multipolare și interferente în fața unității cunoașterii, nuclee atomice permanent iradiante ale geniului uman.”*

Dacă țara ar fi fost pătrunsă de spirit critic și de adevărul veșnic al îndoielii, atunci al doilea articol al aceleiași constituții ar trebui să cuprindă următoarea formulare: *„colecțiile de documente sunt întotdeauna imperfecte și insuficiente în fața universului de informații, vulnerabile și imprevizibile în fața spectrului formelor documentare, iraționale și indecente în fața puterilor măsurate ale cunoașterii individuale, incomode și indigeste pentru spiritele ignare și pentru cei care nu știu să le folosească, esențial interogative pentru cei care caută cu încrâncenare răspunsuri, imundabile, incendiabile și ușor destructibile în fața oricărui fel de orbire, și a oricărui fel de stihii”.*

Puțini oameni ar reuși să înțeleagă dincolo de cuvinte și să acționeze dincolo de cuprinsul unui astfel de articol dintr-o astfel de constituție.

Dacă tot în țara aceea a bibliotecilor ar exista un al treilea articol al legii fundamentale și ar suna astfel: *“colecțiile de documente ale fiecărei biblioteci pot fi în același timp, materiale și imateriale, localizate și delocalizate, temporare și perene, generale și specializate, autosuficiente și totdeauna lacunare, fără ca obiectivele sale să fie puse sub semnul*

îndoielii” atunci și mai puțini oameni ar reuși să înțeleagă despre ce fel de colecții este vorba, cum se constituie și cum se dezvoltă ele.

Vechea paradigmă a colecțiilor bibliotecilor este, cu certitudine depășită și inadecvată misiunilor contemporane ale acestor structuri dar, în același timp, noua paradigmă este departe de a avea un profil exact. Colecția, cel mai stabil element constitutiv al conceptului de bibliotecă este minat din chiar momentul conturării sale.

Completitudinea și continuitatea colecțiilor nu mai reprezintă exigențe suverane ale calității. Îndeplinirea obiectivelor bibliotecii nu se mai întemeiază pe autosuficiența documentară și pe nivelul resurselor financiare proprii. Orgoliul cantității și visul exhaustivității sunt de mult repere contraproductive. Vechile tipuri de măsurători nu mai măsoară ideile.

Dezvoltarea bibliotecilor contemporane a devenit un concept paradoxal în care se întâlnesc și se combină nenumărate intangibile.

Managementul bazat pe cultivarea valorii și pe strategiile calității poate produce mai multe finalități pozitive decât toate lanțurile de indicatori cu care a operat biblioteconomia tradițională.

Cine s-ar mai putea declara mulțumit cu soluții care propun proporții aritmetice între domeniile cunoașterii, procente prestabilite din resursele financiare, ierarhizări întemeiate pe opinii subiective sau, pur și simplu, adăunări întâmplătoare, rezultate din punerea împreună a unor colecții particulare de care posesorii lor se despart împinși de nevoi materiale, de lipsă de spațiu sau de orgolii altruiste? Pentru a nu mai menționa rezultatele navigării oarbe, prin apele oceanului mondial al documentelor a unor bibliotecari fără viziune și fără simțul valorilor.

Multe dintre colecțiile care au trecut prin timp și s-au impus în istoria cultural-științifică au, în majoritatea cazurilor, justificări sentimentale sau o compunere dictată de puținătatea resurselor și, ca urmare, o raționalitate și o valoare discutabile. Aceasta nu înseamnă că existența și magnetismul lor miraculos și profund n-au stat la temelia progreselor cunoașterii și n-au fost izvorul din care s-au adăpat stâlpii mari ai gândului dăruit de pretutindeni.

Dar, de câteva decenii, în literatura consacrată problemelor informației și în toate formele de colegii invizibile care marchează timpul profesiilor infodocumentare a început o răscoală generală, aproape haotică și profund contradictorie, adevărată și falsă în același timp.

Adevărul acestei răzmerițe stă în nevoia de schimbare, de înlăturare a tot ce așează bariere în calea dezvoltării conținuturilor și formelor cunoașterii. Forțele contestării s-au dezlănțuit și nu mai pot fi oprite. Un demon, sau, poate, un iad întreg bântuie lumea bibliotecilor, răstoarnă așezări milenare, tulbură fluxuri care păreau să aibă o logică definitivă și colorează spaime pe chipurile uimite ale bibliotecarilor. Concepte mari au început să sune a gol, deprinderi aproape intrate în instinct au devenit insuficiente și bătrâne. Liniștea s-a spart pretutindeni, în jurul bibliotecilor furtunile neostoite ale nevoii de mai multă comunicare și cunoaștere cutreieră întinderile și dărâmă stânci. Și ca să nu mai existe îndoieli cu privire la adevăratele intenții, răscoala țintește, mai ales, zona fundamentală a colecțiilor. Odată stricate temeliile cetății, restul construcției se prăbușește singur.

Dacă acesta este adevărul, aceasta este întemeierea răscoalei, cred că este tot atât de important să vorbim despre erorile care o generează. Erorile s-au ascuns în moduri și forme, exacerbate, speculate, transformate în prejudecăți și acțiuni.

Agresivitatea tehnologiilor informatice și rezistența acerbă a cărții, conflictul dintre formele documentare sunt teme false. Nimic nu opune în realitate diversele tipuri de documente. Complementaritatea lor este mai mult decât evidența. Nimeni nu discută în schimb despre criteriile calității în producția de informații și, în general, despre sistemul de valori din societate.

Pe teritoriul unei esențe comune războiul nu poate fi decât fratricid.

Într-o lume mereu avidă de cunoaștere, conexiunea, multifacetarea și policromia, sistemismul și cooperarea trebuie să devină imperative și, totodată, căi și mijloace ale creșterii exigenței, ale diversității și ale dezvoltării generale.

Bibliotecile sunt parteneri și nu adversari ai schimbării. Scopurile lor sunt legate de esența existenței și dezvoltării societății. Numai formele manifestării lor au putut rămâne, uneori și parțial, în afara ritmurilor vremii. Aici trebuie acționat, dar nu din poziții defetiste, ci alături de întregul front al cunoașterii, la fel de motivat și de îndrăzneț, în numele aspirațiilor comune pentru progres și înălțare umană.

În societatea informației, structurile universitare răspund nevoii de continuitate și de schimbare, împreunând cu succes aceste două zone, fundamentale și contradictorii ale existenței. Organizările informaționale

din teritoriul universitar nu pot avea altă filozofie și alte obiective decât cele ale structurilor paterne, nici la nivelul întregului, nici la nivelul segmentelor.

Abordarea problematicii colecțiilor de documente, într-o realitate documentară marcată de diversitatea formelor și de ascensiunea, restructurantă, la nivelul întregului câmp informațional, a publicațiilor electronice, pune în evidență aspecte noi, dificultăți, de toate tipurile, carențe de înțelegere și de cunoaștere, inabilități decizionale, întâzieri legislative, incapacități de adaptare. Aici se adună, ca într-un nod gordian, toate complicațiile spectrului documentar contemporan în relațiile lui cu obiectivele imediate și de lungă durată ale structurilor universitare.

Cea mai neștiutoare privire poate observa că, în bună măsură, conceptul tradițional de colecție și-a pierdut validitatea. Aproape toate colecțiile universitare sunt incomplete, discontinui și dezechilibrate. Pretutindeni s-a instalat paradoxul relațiilor inverse între nevoi și mijloace. Pretutindeni zonele pasive ale colecțiilor au devenit copleșitor preponderente. În toate cazurile, reflectarea stocurilor este superficială, din punct de vedere analitic. Majoritatea structurilor biblioteconomice universitare nu pot asigura condiții științifice, optime, pentru conservarea diversității documentare, au epuizat spațiile disponibile sau contează pe o perspectivă scurtă, în această privință. Este acesta un sens inerent al mișcării colecțiilor universitare, o soartă descendentă, inconturnabilă, un efect firesc al dezvoltării formelor de înregistrare a cunoașterii sau doar expresia unui management inadecvat, incapabil de schimbări radicale și în dezacord cu direcțiile mari ale evoluțiilor globale?

Pentru optimiștii informaticii biruitoare toate acestea nu sunt decât zvârcoliri inutile. Biblioteca virtuală universală rezultată din secreta nevoie de cuprinderi totale a omului contemporan și posibilă datorită miracolului tehnologic, oferă răspunsuri și soluții, remodelează structurile, modifică relațiile cu utilizatorii, transformă deprinderile acestora, elimină profesii inutile și introduce actori noi pe scenele comunicării.

Realitatea proceselor și formelor cunoașterii este însă ceva mai complicată, jocurile de forțe și de interese, de moșteniri și de aspirații de pe traseele producerii și mișcării informației nu sunt nici simple, nici cunoscute în întregime. Îmbricarea trecutului cu prezentul și cu viitorul nu are formule, formele cunoașterii nu sunt exclusive, nevoia generală de

comunicare este incomensurabilă. Fiecare descoperire și fiecare adevăr sunt, treptat, relativizate, ceea ce părea a fi răspunsul total, nu este decât o parte de răspuns.

Accesul la documente al bibliotecilor universitare, fie că este vorba de documente ale bibliotecilor universitare, fie că este vorba de documentele tradiționale sau de documentele electronice s-a autonomizat, nu mai are o relație exclusivă cu colecțiile aflate în posesia acestora. Din temă centrală și unică, dezvoltarea colecțiilor proprii a devenit o temă adiacentă. Principala preocupare a oricărei structuri infodocumentare contemporane este satisfacerea nevoilor de informare și studiu ale utilizatorilor, indiferent de sursele folosite și de statutul acestora. Colecția proprie începe să joace un rol secundar.

Această uriașă schimbare de sensuri, ieșirea dintre ziduri, nu anulează importanța propriilor resurse dar reasează elementele procesului, antrenează alte competențe, exprimă altă viziune cu privire la spectrul cunoașterii, contribuie la construirea altei filosofii a raportorilor cu informația.

Analizând tabloul general al structurilor infodocumentare universitare și, mai larg, lanțurile producerii și organizării cunoașterii se poate ușor constata cât de departe suntem de exercițiul real al unor astfel de desfășurări, cât de puternice dar și cât de îndepărtate sunt iluziile așezate exclusiv pe temelii tehnologice. Trecerea de la iluzie la realitate nu este imposibilă într-un interval rațional de timp, dar presupune eforturi mari de cercetare, de descoperire, de cuprindere și de organizare. Societatea informației nu se instalează ca o revelație, ci implică răsturnări, crize și, mai ales, învățarea, în toate etapele proceselor, a unor categorii noi de adevăruri, acomodarea unor seturi mari de contradicții, aparent ireconciliabile.

Depășirea barierelor dintre ceea ce reprezintă interesul public și rațiunea economică, a barierelor juridice și psihologice legate, în general, de punerea în comun a diferitelor tipuri de resurse, înfrângerea imenselor restanțe din domeniul educației și practicii cooperării sunt doar o parte dintre problemele pe care bibliotecarii trebuie să învețe să le rezolve, chiar dacă ele nu sunt doar problemele lor, ci ale tuturor profesiilor, ale întregii societăți.

Această nouă realitate cu atât de multe condiționări se răsfrânge în mod insidios, dar cât se poate de puternic, în zona colecțiilor universitare

de documente. Totul a devenit intens relațional și interdeterminat. În afara sistemismului nu se mai poate rezolva nimic. Este însă nevoie de etape, de înțelegerea istoricității proceselor și de o continuă așezare în teritoriile viitorului, de îmbogățirea cunoașterii profesionale, de creșterea emulației până la proiectarea științelor informării și a structurilor infodocumentare într-o zonă superioară de recunoaștere și de considerare socială. Este nevoie de premii de excelență pentru marile răspunsuri la problemele nerezolvate ale mișcării informației.

Prima etapă ar putea concentra, între altele, câteva direcții majore de acțiune:

1. *O intensă educație tehnologică.* Așa cum iletrismul a fost și rămâne un handicap esențial, ilectronismul reduce în mod fundamental șansele de participare și de creativitate în orice teritoriu profesional. Domeniul transferului de informații a fost, este și va fi profund tehnologic. Profesiile intermediarii infodocumentare utilizează tehnologiile mult sub zestrea lor de posibilități analitice și de personalizare;
2. *O intensă educație economică.* Structurile infodocumentare au devenit mari consumatoare de resurse financiare. Ele pot și trebuie să devină în același timp nu numai un cadru de consumuri raționale, ci și producătoare de resurse financiare pentru propria existență și dezvoltare;
3. *Studiul sistemelor informaționale* nu doar din perspectiva accesului la informații, ci și din perspectiva participării la îmbogățirea sistemelor și a producerii permanente de valoare adăugată. Cu cât mai multă valoare adăugată, cu atât mai multă utilitate socială și prețuire pentru cei care o produc;
4. *Dezvoltarea managementului structurilor infodocumentare* și, mai ales, a managementului partajării în toate etapele transferului de informații, de la acces la achiziție și de la prelucrare la conservare.

În toate aceste zone se produc cele mai mari dezechilibre, cu consecințe majore pentru cuprinderea fenomenului informațional, pentru organizarea cunoașterii, asigurarea continuității cunoașterii și pentru o utilizare rațională a resurselor.

Câmpul managerial, de la strategii până la managementul activităților particulare, este profund deficitar. Reflexul, la nivelul colecțiilor, este, poate, cel mai ușor sesizabil.

Coordonarea și partajarea achiziției de documente prin realizarea de consorții locale, zonale, naționale și internaționale poate fi o bună soluție, în această etapă, deși, în perspectivă, consorțiile măresc sărăcia generală a bibliotecilor universitare prin stimularea creșterii costului documentelor.

Coordonarea și partajarea catalogării și clasificării documentelor și elaborarea instrumentelor colective de reflectare este unica soluție pentru dominarea fluxurilor și a cantităților de informații înregistrate. Ezițările și întârzierile în realizarea structurilor de coordonare mențin dezechilibrele și insuficiența colecțiilor universitare.

Organizarea centrelor locale, zonale sau naționale de conservare pentru a menține bibliotecile universitare la scară umană și pentru a salva patrimoniul documentar este o soluție deja aplicată în câteva țări dezvoltate.

*

Continua extensie a planurilor și dezvoltarea formelor de integrare verticală poate salva pentru un timp degringolada previzibilă a colecțiilor bibliotecilor universitare. Realitatea electronică este, de asemenea, un factor care poate contribui la evoluții în ambele sensuri, în funcție de calitatea strategiilor și a managementului dedicat. Abordările globale apropie distanțele, acomodează contradicțiile dintre tipologia electronică și spectrul tradițional al documentelor, în timp ce absența lor conduce la evoluții paralele, ineficiente.

*

O etapă ulterioară a dezvoltării cunoașterii va aduce, cu siguranță, reordonări ale întregului cadru, restructurarea ansamblului „emisie-intermediere-receptare”, care va determina alte abordări și apariția altor forme de organizare, mai puțin fragmentate, mai fluente și mai eficiente. Este ușor de observat astăzi cât de puternică a devenit contradicția dintre edituri și biblioteci deși, în fapt, cele două procese cultural-științifice sunt atât de interdependente. Din punct de vedere financiar, deocamdată, tot ce este în favoarea bibliotecilor lucrează în defavoarea editurilor și invers.

Rețelele informatice, Internet mai ales, au demonstrat că încercările de conjugare a etapelor, de scurtcircuitare a desfășurărilor tradiționale pot avea succes. Editarea, conservarea și disponibilizarea pot fi legate mult mai strâns în cadrul unor procese unitare. În calitate de centre de organizare și disponibilizare a cunoașterii, necesară învățământului și

cercetării, bibliotecile universitare pot concentra și realiza în mod superior și productiv activități indispensabile structurilor universitare care au acum configurări separate. Un astfel de drum, odată deschis, lasă loc unor evoluții noi la scară sistemică. Informatizarea și documentele electronice reprezintă bulgărele de zăpadă a cărui rostogolire controlată poate ridica lumea bibliotecilor universitare pe trepte de implicare și calitate nebănuite.

*

Atât pentru etapele apropiate cât și pentru cele mai îndepărtate trebuie construite strategii inspirate și programe raționale, astfel încât informația să se transforme dintr-un mit modern într-o forță reală a dezvoltării cunoașterii și a schimbării necesare. Bibliotecile universitare au obligația de a face parte, de a se implica în aceste strategii și programe, dezvoltând permanent și cu îndrăzneală capacitatea lor de organizații ale învățării și învățând, de asemenea, știința grea a cooperării generalizate. Cooperarea înseamnă negociere, recunoașterea intereselor celorlalți, specializare și mai presus de toate, comunicare profundă, totală. Negocierea contractelor de licență pentru documentele electronice și pentru accesul în baze de date nu este decât un reflex minor al disponibilității pentru cooperare. Cooperarea este conceptul cel mai propriu societății informației ca formă de metacunoaștere, indispensabilă existenței contemporane. Aceasta este direcția fundamentală de dezvoltare a profesiilor bibliotecare.

Dincolo de lamentări și de spaime trebuie să se înțeleagă, cu răbdare și cu încredere, că viitorul bibliotecilor stă în mâna bibliotecarilor, mai ales în condițiile noi, de profesionalizare superioară pe care le creează societatea informației.